

AFGANİSTAN’DA SELEFİLİK’İN SOSYAL SONUÇLARI VE RADİKAL HAREKETLERİN YÜKSELİŞİ

Doktorant Rubullah BEGZAD*

ÖZ

Afganistan’da Selefilik ve dini ifrat anlayışlarının ortaya çıkışı tüm toplumu kapsayan büyük bir sorun haline gelmiştir. Selefilik ve aşırı din anlayışları Afganistan Ehli Sünnet toplumunda, kelim ve fıkıh gibi toplumu etkileyen ekoller arasında büyük tartışmaya neden olmuştur. Selefilik anlayışına sahip din adamları, Ehli Sünnet ve Şii düşünceye karşı çeşitli öğrenci hareketlerini desteklemekte ya da toplumun bazı kesimlerine nüfuz ederek akılcı olan Maturîdî yorumunu engellemeye çalışmaktadırlar. Maturîdî anlayışına sahip olanlar da Selefilerin tekfirci anlayış ve faaliyetlerine karşılık vermektedirler. Bu iki akımın farklı ve hatta birbirine zıt kelamı ve fıkıh yaklaşımlarından ortaya çıkan birtakım sonuçlar toplumu çok etkilemektedir. Selefilik hareketinden kaynaklanan bazı aşırı örgütlerin ortaya çıkışı toplumu siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda farklı yönlere iterek büyük sorunlara neden olmaktadır. Bu çalışmanın konusu Afganistan’da yaşanan gelişmeleri Selefilik anlayışını merkeze alarak açıklamaktır. Buna bağlı olarak çalışmanın amacı, Selefilik anlayışından ortaya çıkan Taliban’ın beraberinde getirdiği toplumsal ve siyasal sonuçların ülke ve bölgeye etkisini değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Din, Radikal Hareketler, Selefilik, Taliban

*İslam
Medeniyeti
Dergisi*

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi, ruhullahbegzad91@gmail.com
Yayın Gönderilme Tarihi: 06.09.2023
Yayın Kabul Tarihi: 01.12.2023
DOI: 10.55918/islammedeniyetidergisi.1356363
ORCID: 0000-0003-4607-135X

SOCIAL CONSEQUENCES OF SALAFISM AND THE RISE OF RADICAL MOVEMENTS IN AFGHANISTAN

SUMMARY

The emergence of Salafism and religious extremism in Afghanistan has become a major problem for the whole society. Salafism and religious extremism have caused great controversy in the Ahl al-Sunnah community of Afghanistan and among the schools of theology and jurisprudence that influence the society. Clergymen with Salafism support various student movements against Ahl al-Sunnah and Shiite thought or try to prevent the rationalist interpretation of Maturidi by penetrating some segments of the society. Those who understand Maturidis also respond to the takfirist understanding and activities of the Salafis. Some of the results of the different and even contradictory theological and jurisprudential approaches of these two movements affect the society very much. The emergence of some extremist organizations originating from the Salafism movement pushes the society in different directions in political, cultural, economic and social terms and causes great problems. The subject of this study is to explain the developments in Afghanistan by focusing on the concept to Salafism. Accordingly, the aim of the study is to evaluate the impact of the social and political consequences of the Taliban, which emerged from the understanding of Salafism, on the country and the region.

Keywords: Afghanistan, Religion, Radical Movements, Salafism, Taliban

GİRİŞ

Selefilik anlayışı, nasslara, Peygamberin hayatına ve Selef Salih’in anlayışına dayalı olarak dinin ve dini kimliğin temellerine, ilkelerine ve dinin aslına dönüş sloganı ile ortaya çıkmıştır. Selefiler dinin aslına dönüş sloganı ile çıkararak kendilerine özel yöntem çıkararak sanki İslam dininin tek savunucuları ve dini en iyi anlayanlar olarak kendilerinden başka İslami akımları, Tasavvuf, kelam ve felsefe gibi akım ve ilimleri yok saymışlardır (Evkuran, 2015, s. 75). Dini konularda aşırı davranışlar gösteren ve kendi inancından başka inanca saygı göstermeyen kişiler her toplumda olduğu gibi Afganistan toplumunda da mevcuttur. Afganistan’da Ehli Sünnet anlayışına ve Maturîdîlik gibi akılcı akıma mensup olan kişiler karşı karşıya gelebilmektedir. İki akım sadece kelamı anlamda değil fıkıh konularında da farklılıklar göstermektedir.

Bu iki akımın görüş ayrılığı Afganistan toplumunda siyasi, sosyal ve kültürel gibi pek çok sorunlara yol açmaktadır. Afganistan toplumunda geçmişten beri daha çok Sünni-Hanefî mezhebi benimsenmektedir. Halk bu topraklarda, kökü, kültürel kimliği, maneviyatı, orta yolu benimsemesiyle, fıkıh ve kelamı ekollerin yanında tefsir, hadis, irfan ve tasavvufa da çok önem vermiştir. Selefîlik ise bu topraklarda yeni bir akım olarak halkın geçmişten beri alışageldiği adetlere zıt gelmektedir.

Afganistan toplumunda ağır basan Hanefi ve Maturîdîlik'e uyuşmamaktadır. Selefilik Afganistan'a Hint yarımadasında bulunan Deobend Medresesine eğitim almak amacıyla gidenlerin daha sonra 1947 yılında Pakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Pakistan medreselerinde eğitim alanlar vesilesi ile tedrici bir şekilde Afganistan'a geçmiştir (Nawab, 2019, s. 80).

Geleneksel olarak Afganistan'da din âlimleri üçe ayrılırlar; Buhara anlayışına yakın olanlar ki, bunlardan kasıt orta yolu izleyen âlimlerdir. Buharalı olmaktan amaç, İmam Buhari, İmam Termizi ve İmam Maturîdî anlayışlarına yakın olan ve onların inanç ve görüşlerini benimseyen anlamındadır. İkincisi yukarıda bahsettiğimiz Deobend Medresesinde eğitim alan Deobendli âlimlerdir ki, bunlar daha çok katı ve aşırı din anlayışlarına sahiptirler. Yukarıda bahsettiğimiz Deobend Medresesi ve bunun devamı olarak Pakistan Medreselerinde yetişenlerdir. Üçüncüsü ise Mısır merkezli Müslüman Kardeşler Örgütüdür. Sovyetlerin Afganistan işgali ile bu üç ekolle mensup olanlar ve etkilenenler Afganistan halkının Sovyetler işgaline karşı cihadına ortak oldular. Sovyetlere karşı direniş gruplarına destek amaçlı bölge ve Arap ülkelerinden Afganistan'a geldiler ve Maturîdîlik anlayışı içerisine girmeye çalıştılar (Nawab, 2019, ss. 80-81).

Afganistan'da Selefilik anlayışı, Afganistan'ın siyasi düzen ve toplumunda ve bölgede Ehli Sünnet anlayışına karşı olarak faaliyete başlamış oldu. Bu karşı görüşler Afganistan toplumunda farklı sosyal, kültürel, askeri, ekonomik ve siyasal sonuçları beraberinde getirdi. Bugün hepimiz onun sonucunu görmekteyiz. Bu farklı ve zıt anlayışların sonucunda Afganistan'da DAESH ve Taliban gibi silahlı örgütler ortaya çıktı ve sadece Afganistan toplumu değil belki Amerika ve müttefikleri olan NATO gibi örgütlere karşı savaş verdiler ve bugün Taliban Afganistan'ı yönetmektedirler. Bu çalışmada Selefilik'in Afganistan toplumunda getirdiği sosyal sonuçları ve radikal hareketlerin yükselişini incelemeye çalışacağız. Söylemek gerekir ki, Taliban ile ilgili kısımda, Taliban'ın (1994-2001) dönemi esas alınacaktır. Çünkü Taliban, ABD'nin ve Müttefiklerinin çekilmesiyle 15 Ağustos 2021 yılında Afganistan'ı ikinci kez ele geçirdiler. Taliban'ın birinci dönemi ile ikinci döneminde fazla değişiklik söz konusu değildir. Fakat bazı benzerlikler ve ayrı noktalar söz konusudur.

1. Afganistan’da Selefilik Anlayışının Yayılışı ve Maturîdîlik

Maturîdîlik ekolundan dönen birçok Selefî âlim Maturîdîlik ekolunun düşüncelerine eleştirmekte bu ekole mensup olanları hurafeci, sapkın ve bidat ehli olarak görmektedir. Selefilik’ten etkilenen bu kesim, Afganistan’da Ehli Sünnet camiasında Selefilik’i yayarak Maturîdîlik âlimlerinin arasında fikri ve itikadı ihtilafları getirmişlerdir (Afgani, 1995, ss. 341-342). Afganistan’da Ehli Sünnet camiasından Maturîdîlik ekolüne mensup olan âlimler, Selefilik anlayışının yayılmasının getireceği sonuçların Ehli Sünnet camiasında iyi olamayacağını bildirerek toplumun yararına olmayacağını, toplumu radikalleştireceği endişesini ifade ederek fikri ve itikadı anlamda, Selefilik anlayışını eleştirmektedirler.

Bu âlimlerden biri çağdaş Maturîdî anlayışına sahip olan Müftü Ahmed Ziyayi’dir. Kitabı yazmaktan amacının, Selefilerin tebliğ, faaliyetleri, çalışmaları ve saldırılarına karşı Afganistan toplumunun Maturîdîlik itikadının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi olarak belirtmiş ve Afganistan toplumunun Ehli Sünnet anlayışının ve büyük Ehli Sünnet âlimlerinin ve tarikat şeyhlerinin yol ve davranışlarının, olduğu gibi korunması ve yeni nesillere aktararak gereksiz ve zararlı Selefî anlayışlardan uzak durulmasına vesile olacağını söylemiştir (M. A. N. Ziyayi, 2011, ss. 2-3). Bu âlim, Selefilik anlayışını ve uygulamalarını, İslam’ın temel kaynaklarına göre doğru bulmuyor ve toplumda bir ihtilafa sebep vereceği için karşı çıkıyor. Selefilerin, Ehli Sünnet âlimlerini, büyük Sûfîleri ve veliyullahları şirk koşmakla itham ederek Ebu Cehil’e benzetmelerini akla, mantığa ve İslam dinin mensuplarına yakışmayan davranışlar ve inançlar olarak görür. Kelamı konulara değinerek Selefilere Hariciler veya Haricilerin anlayışına sahip olanlar olarak değerlendirir (M. A. N. Ziyayi, 2011, s. 5).

Selefilere eleştiren diğer bir din âlimi ise Muhammed Ubeydullah Eyyubi Kandahari’dir. Kendisi Selefilere Maturîdî İncancına sahip olanların içerisinde nasıl nüfuz ettiklerini incelemiş ve Selefilere, Hanefiler’in kitaplarını okuyarak ve inceleyerek kendi anlayışlarına uygun olarak Hanefî anlayışını değiştirdiklerini iddia etmiştir. Selefilere Ehli Sünnet mezheplerine nüfuz etmelerinin en önemli nedeni

içerisinde bulunun Selefî Salih'in inançlarını Halef âlimlerine göre daha üstün olduğu vurgulanarak yayılmaya çalışılmıştır (Eyyubi el Kandahari, t.y., ss. 3-4).

Afganistan'da Selefîlik anlayışını eleştiren diğer âlimlerden biri, Mevlevî Muhammed Muttahiriddin Kadiri'dir. Selefîlerin Afganistan Maturîdî inançlarına saldırısına karşı bir kelam kitabı olan "Akaid'ül Müslimin fî Islah-i Akaid'ül Münkirin"i yazarak Maturîdîlik inancını savunmuştur. Bu kitapta, Afganistan'a Selefî anlayışının gelişini, Afganistan toplumunun hayrına olmadığını ve olamayacağını çünkü Ehli Sünnet olan dört mezhebi reddine tebliğ ederler, İmam Ebu Hanife'nin görüşlerini Kuran ve sünnete aykırı görürler, müçtehitlerin görüşlerini kabul etmezler ve veliyullahlarla düşmanlık ederler diyerek gençlerin Selefî tebliğcilerinden ve anlayışlarından uzak durmalarını tavsiye eder (Kadiri, 2012, ss. 12-13). Diğer bir din âlimi olan Ebu-l Esfar Ali Muhammed Belhi de Selefîleri eleştirerek "Nasıl Ziyaret Edeceğiz" kitabını yazarak Selefîlerin kabirleri ziyaret etmenin caiz olmadığına dair anlayışını doğru olmadığına dair görüşlerini beyan ederek İslami öğretiler çerçevesinde kabirlerin nasıl ziyaret edileceğini kaleme almıştır (Belhi, 1892, s. 32).

2. Tasavvuf ve Sûfilerle Sorunlar

Tasavvuf fırkaları, Afganistan Ehli Sünnet camiası arasında hâkim ve etkili akımlardan sayılır. Afganistan'ın tasavvufta en öncüleri olan İbrahim Edhem Belhi (778), Şakik Belhi (810), Gazneli Ali bin Osman (1077), Hoca Abdullah Ensari (1088), Hâkim Sanayi Gaznevi (1131), Molla Cami (1492), Molla Fakirullah Celalabadi (1780)'dir. Bu kişiler, Afganistan'da tarikatların farklı kollarını ve genel olarak tasavvufu İslamın temel kaynakları esasına dayanarak yaymışlar ve Müslümanları bu yola davet etmişlerdir. Bunlar Afganistan'da tasavvufun yayılmasına sebep olan kişiler olarak kabul edilir (Nurzayi, 2010, ss. 25-30).

Afganistan'da irfan ve tasavvufî tarikatlar 5. Yüzyıldan sonra Nakşibendi, Kadiri ve Çiştîye kolları ile yayılmıştır. Kabil ve Herat illeri Nakşibendilerin en çok oldukları bölgeler olmuştur. Afganistan'ın eski cumhurbaşkanlarından Sebğatullah Müjdeddi tasavvufun Nakşibendi koluna mensuptu. Afganistan'da tasavvuf

mensuplarının çoğu Nakşibendi’dir. Maturîdî itikadına sahip olan ve Nakşibendi tarikatından olan Mevlâna Yakup Çarhi, Hoca Ubeydullah Ahrar ve Şeyh Ahmed Kabili Selefilik anlayışının yayılmasına engel olmaya çalışan büyük tarikat mensuplarıdır (Mosevi, 2020, ss. 16-20). Afganistan’ın Kabil ve diğer vilayetlerinde 53 Hankah var olduğu söylenir ve bunlar şariat ile tarikat arasında uyum sağlamışlar ve böylece irfan ve tasavvufu ve Maturîdî inancını yaymaktadırlar (Nurzayi, 2010, s. 38). Bunlar tasavvuf fırkalarını inkâr ve reddedenleri sapık olarak bilirler (Kadiri, 2012, s. 162).

Afganistan’da Selefilik anlayışının ortaya çıkışı ve yükselişinin en önemli sonucu Afganistan’daki irfan ve tasavvuf kültürüne karşı çıkmalarıdır. Afganistan Selefî âlimlerinden Şemseddin Selefî Afgani, Afganistan tasavvuf ehlini hurafeci ve bidat ehli olarak görür ve Hanefî Mezhebini de sahih hadislere göre doğru olmadığını savunur (Afgani, 1995, s. 314). Örnek olarak tasavvuf âlimlerinden ve “Al- Muhanned ala al- Mufannad” isimli kitabın yazarı Halil Ahmed bin Mecit Hanefî’yi (1927) hurafeci ve bidat ehli olarak bilir (Afgani, 1995, s. 338). Hoca Abdul Matin Bahadiri, hadislere dayanarak, kabir ziyareti, tevessülü meşru kabul ederek Ömer bin Hattab’ın davranışlarından sayan ve Selefilerin hangi Selefî Salih’ten olduklarını belli olmayışını söyleyerek Selefilerin şirk saydıkları konulardan biri olan tevessülü şirkten sayılmayacağını savunmuştur. Onların fitneci olarak değerlendirmiş ve davranışlarını Kuran ve Sünnet’e aykırı olduğunu ifade etmiştir. Kuran ve Sünnet’e göre İslam’ın zahir ve batin yönünü olduğunu bunlardan zahir yönünü namaz, oruç, zekât ve haç gibi ibadetlerin oluşturduğunu ve batini yönünü de tasavvuf, ahlak, tezkiyeyi nefis ve ruhsal ibadetlerin oluşturduğunu iddia etmiştir (Bahadiri, 2009, ss. 10-11).

3. Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkışı

Bir akımın ve ona bağlı düşüncelerin ortaya çıkması ani bir olgudan değildir. Düşünceler; siyasi, sosyal, kültürel ve dini koşullardan etkilenecek uzun bir süreçte meydana gelmektedir. Bir akımın düşüncelerini iyi bilmek için her şeyden önce o akımın ortaya çıktığı döneminin siyasi, sosyal ve dini koşullarını iyi bilmek gerektirmektedir. Günümüzde radikal örgütlerden bahsedilince ilk akla gelen

ülkelerden biri Afganistan'dır. Afganistan önce İngilizler tarafından işgal edilmiş daha sonra SSCB ve 11 Eylül saldırıları sonucu Amerika ve müttefiklerinin işgali ve Taliban'ın etkisi; bölgeyi uluslararası ilişkilerin merkez sorunlarından biri haline getirmiştir.

3.1. Taliban'ın Oluşumu ve İslam Emirliği'nin Kuruluşu

Genel olarak Taliban olarak nitelendirilen kişiler Medrese eğitimlerine Afganistan'da başlayıp bir müddet sonra Pakistan'a geçerek eğitimlerini burada tamamlamış ya da eksik bırakmışlardır. Pakistan'da eğitim alanların birçoğu Sovyetler işgalinde Afganistan'ı terk edip Pakistan'da sığınan ailelerin çocuklarıdır (Raşit, 2000, s. 47). Afganistan mücahitlerinden, Selefilik inançlarının etkisine kalan, Pakistan Deobend Medresesi'nden çok etkilenen ve Arap ülkelerinin, Pakistan'ın ve diğer ülkelerin maddi ve lojistik yardımlarını toplayan, Mevlevi Muhammed Nabi Muhammed'i ve Mevlevi Yunus Halis gibi kişiler bu yardımların bir kısmını cihat yoluna harcarken, bir yandan Taliban gibi Peştun kökenli örgütlerin temellerini atmış oldular (Sucadi, 2009, s. 313).

Bu sırada Afganistan'da iç savaşların olduğu, belli bir devletin, güvenlik ve istikrarın olmadığı, hiçbir düzen, adalet, hâkimiyetin söz konusu olmadığı, Sovyetlere karşı direnişçilerin içinde olan olumsuz durumların mevcut olduğu dönemde, bölgesel ve küresel güçlerin mali, siyasi, istihbarat ve askeri yardımları ile Taliban Hareketi askeri ve siyasi olarak varlığını 1994 yılında Afganistan'da resmen bildirmiştir. (Zahidi, 2012, s. 122). Amaçlarını Afganistan'da İslam Emirliği adı altında İslam Şariatını uygulamak olarak ilan ettiler (Şerzad, 2014, ss. 80-81). Taliban Afganistan'ın güneyinde bulunan Kandahar ilinde varlığını ilan ederek İslam Şariatına bağlılıklarını tüm ülkede sağlamaya çalışacaklarını dile getirmiştir. Taliban bu açıklamalarını gerçekleştirirken, Afganistan'da Sovyetlere karşı savaşan Peşaver Konseyi tarafından Afganistan İslam Devleti bulunmaktaydı. Geçici devlet başkanlığını yürüten kişilerden biri de Burhaneddin Rabbani idi.

Taliban'a göre bu devletin eksiklikleri çoktu İslam'ın getirdiği hükümleri uygulamada yetersizlerdi bu nedenle Taliban, Sovyetlere karşı cihat eden Afganistan

mücahit liderlerinin kurdukları devleti devirdiler ve Kabil'i ele geçirdiler. Taliban'a göre Burhaneddin Rabbani başkanlığındaki İslam Devleti, İslami hükümleri uygulamada başarılı olamamışlardı bu nedenle devrilmeleri lazımdı. Taliban'ın bu düşüncesi, Selefililerin ve özellikle Selefiyye cihadın kurucusu olan Seyyid Kutup 'un: İslam devleti, İslam'dan sapmışsa ve İslami hükümleri uygulayamıyorsa ona karşı cihat caizdir görüşüne dayanıyordu. Taliban Seyyid Kutup'un bu görüşüne dayanarak Rabbani'nin başkanlığındaki Afganistan İslam Devletine karşı savaş etmiştir. (Fermaniyan, 2016, ss. 486-491).

O dönem Taliban'ın Pakistan büyükelçisi olan Abdul Selam Zayıf bir konuşmasında dünyayı İslam toprakları ve İslami olmayan topraklar olarak ikiye ayırmış. Zayıfa göre: Afganistan İslam Emirliği'nin hayatın tüm alanları ile ilgili İslami kanunları bulunmaktadır. Bu sebeple uluslararası hukuk ve bildirilere ihtiyaç olmadığını belirlemiştir Zayıf; Eğer İslam Emirliği de Pakistan ve diğer İslam ülkeleri gibi uluslararası hukuk ve bildirileri kabul ederse İslam çizgisinden çıkılacağı ve İslami olmayan kanunları İslam Şeriatına tercih edileceği düşüncesine sahipti. (Kakar, 2011, s. 98).

Taliban'ın kurucu lideri Molla Ömer'e göre, Afganistan'da Taliban cihadi olmasaydı kâfirlerin yasaları uygulanırdı ve o şöyle diyordu: *"Benim İslam Şeriatını uygulamada hiç kimseden bir korkum yok, benim görevim İslam hükümlerini uygulamaktır"* (Kakar, 2011, s. 131). Taliban'ın devletçilikten amaçları kendi anlayışlarına göre Afganistan toplumunun siyasal, sosyal ve kültürel hayatlarına İslam Şeriatını uygulayarak Afganistan İslam Emirliğini ayakta tutmaktı.

Taliban Afganistan'ın başkenti Kabil'i ve diğer illeri ele geçirdikten sonra Selefilik anlayışının etkisinde olan Ebul Kelam Azad gibi kişilerin düşüncelerini sisteme entegre etmeye çalışmıştır (Ferzan, 2010, s. 169). Taliban'ın siyasi ve dini anlayışına göre Emir, Hulefa-yi Raşidin'in temsilcisidir ve ona itaat etmek vaciptir. Bunun için Taliban'ın lideri olan Molla Muhammed Ömer'e Afganistan genelinden yaklaşık 2 bin din âlimi ve mollalar toplanıp ona Müminlerin Emiri lakabını verdiler ve ona emir-halife olarak biat ettiler ve böylece ona itaat etmek vacip ve itaatsizliği de günah olarak kabul ettiler (Sucadi, 2009, s. 332).

Taliban Hareketi'nin veya başka bir deyişle Afganistan İslam Emirliği'nin siyasi düşüncesi din ve Peştunculuk üzerine kuruludur (Raşit, 2000, s. 162). Taliban kendi anlayışlarına göre İslam'dan katı bir uygulama ortaya koymuşlar. Televizyonlara izin verilmiyordu sadece “Şeriat Radyosu” ve “Zarbil Mümin” isminde bir tane kendilerine ait gazete vardı diğer medya ve basınlara izin yoktu. Emiri Bil Maruf Nehyi Anil Münker Kurumu adı altında, insanları zorla camide cemaatle namaz kıldırma, namaz kılmayanları bulurlarsa dövme, sakallarını tıraş edenlere ceza verme, zina yapanları taşlama (recm) ve hırsızlık yapanları ellerini kesme gibi uygulamaları vardı. Fakat 2021 ABD ve NATO'nun Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın yönetimi tekrar ele geçirmesiyle yukarıda bahsettiğimiz uygulamalarında ve davranışlarında biraz yumuşama söz konusudur. Televizyonlara izlemeye izin verildi ve hırsızlık yapanların elleri kesilmiyor.

3.2. Taliban Hükümeti'nin Sonuçları

3.2.1. Yönetimi Peştunlaştırma

Afganistan'da Taliban'ın İslam Emirliği'ni getirmesiyle rejim değişikliği meydana geldi. Devlet sistemi, düzenlemeler, ülke yönetimi ve yasalar tamamen değişti. Taliban'ın çoğu Peştun olduğu için iktidarda ve yönetimde Peştunculuk hâkim oldu. Yönetimde ve idarelerde olan diğer etnik grupların birçoğu özellikle üst kademedekileri işten çıkardılar ve yerlerine kendi ırklarından olan Peştunlar'ı yerleştirdiler. İşten alınan kimselerin yerlerine istihdam edilenlerin çoğunda liyakat diye bir şey söz konusu değildi sadece Peştun ve molla olması yeterliydi (Raşit, 2000, s. 162). Devletin resmi dili de Peştunca oldu ve tüm yazışmalar Peştunca olmaya başladı aynı zamanda eğitim dili de Peştunca olup okul kitapları da Peştunca yazıldı ve basılıp okullara dağıtıldı. Afganistan'da en çok Peştunlar, Özbekler, Tacikler ve Hazaralar bulunmaktadır.

Modern Afganistan'ın kurulmasından beri iktidar Peştunlar'ın elindedir bundan dolayı Afganistan'ın gerçek sahiplerini Peştunlar'ı görürler bu nedenle iktidarı bırakmamak uğruna diğer etnik gruplarla savaşmışlardır (Şefi, 2010, s. 112). Peştunlar kendi aralarında da Durani ve Galzayi olmak üzere ikiye ayrılır ve kendi

aralarında da iktidar mücadelesi için savaşmışlar ve bu iki kabile arasında geçmişten günümüze kadar ciddi anlamda mücadele devam etmektedir.

3.2.2. Siyasi ve Sivil Kuruluşları Yok Etme

Taliban’ın dini ve siyasi düşüncesinde, demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü, siyasi partilerin faaliyetleri ve sivil toplum kuruluşlarının yeri yoktur. Taliban’ın İslam Emirliği çatısı altında en başta Emir bulunur ve herkes bu kişiye itaat etmek zorundadır. Taliban’ın devletinde güç ayrılıkları söz konusu değildir, Parlamento devlet yapısında yer almamaktadır. Devletlerinde anayasa bulunmamaktadır, anayasa olarak Kuran ve Sünneti kabul etmektedirler. Hiç kimse siyasi parti kurma ve faaliyet gösterme hakkına sahip değildir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri de önem taşımamaktadır. Taliban yönetiminde en önemli konulardan bir tanesi kadın hakları konusudur. Taliban, kadınlara eğitim ve özellikle çalışma hakkı tanımamaktadır (Müjde, 2003, s. 46). Böylece Taliban yönetiminde kadınlar eğitim ve çalışmaktan mahrum olmaktadır. Taliban’ın böyle katı anlayışları, Selefilik-Vehhâbilik anlayışının etkisi altında kaldığını göstermektedir. Selefilik ve Vehhâbilik anlayışının etkisinde kalarak (Kakar, 2011, s. 260). Afganistan’da Bamyân ilinde bulunan 53 ve 36 metrelik eski ve tarihi Buda Heykelini kırmışlar ve heykelciliği putperestliğe benzeterek İslam’a göre caiz olmadığını söyleyerek karşı çıkmışlardır (İmami, 1999, s. 20).

3.2.3. Mezhepsel Sonuçlar

Afganistan halkı %99’ü Müslümandır. Halkın %85’i Sünni olup Hanefi mezhebine mensuptur ve %14’ü Şii mezhebine mensubiyetleri vardır. Taliban Hareketi kendilerini Sünni Hanefi mezhebine mensup olduklarını ifade ederler. Fakat söylemleri ile eylemleri birbirine uyum sağlamaz. Söylem olarak her ne kadar Hanefi Mezhebine mensup olsalar da dinden katı yorum ve eylemleri Selefilik-Vehhâbilik etkisinde kaldıklarını göstermektedir. Taliban’ın mezhep anlayışını eylemlerinden ve uygulamalarından yola çıkacak olursak Vehhâbilik’in bir kolu olan Deobend ekolüne yakın oldukları ifade edilmektedir (Ahmadi, 2011, s. 39). Ancak Taliban Afganistan halkının dininin İslam ve resmi mezhebinin Hanefi Mezhebi

olduğunu, yönetim şeklini İslam Emirliği ve amaçlarının şeriatı uygulamak olduğunu bildirmektedirler. Ancak Taliban, sakal kesmeyi istememeleri, halkı zorla, kurdukları emiri bil maruf kurumu aracılığıyla camiye namaz kılmaya götürmeleri, resim çekmeyi caiz görmemeleri, heykelleri kırmaları, hırsızların ellerini kesmeleri, zina edenleri taşlamaları, kadınların eğitim ve çalışmaya izin vermemeleri gibi uygulamaları ve Selefî Hicazlı Müftü Abdul Aziz bin Baz'ın düşüncesi etkisinde Suudi Arabistan örneği, Müslümanları iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmak için kurdukları Emri Bil Maruf ve Nehyi Anil Münker kurumu, Selefî -Vehhâbî etkisinde kaldıklarını göstermektedir (Kakar, 2011, s. 149).

Taliban'ın mezhebi inançlarına biraz açıklık getirmekte fayda vardır çünkü Taliban'ın iktidarı, yönetim tarzı ve uygulamalarının temelinde iki unsur yatmaktadır. Biri Peştunculuk diğeri din-mezhep anlayışıdır. Bu iki unsur iyi anlaşılardan Taliban iyi anlaşılır. Taliban'ın etkilendiği mezhepsel anlayışların başında Selefilik-Vehhâbîlik anlayışı gelmektedir. Taliban'ın eylem ve uygulamalarına baktığımızda, Selefilik-Vehhâbîlik anlayışları ile ortak noktalarının bulunduğu bilinmektedir. Ortak noktalarının başında yönetim şekli olarak Hilafet gelmektedir. Hilafetlerini Hulefa-i Raşidin'e dayandırır ve kendi hilafetlerini de onların devamı olarak görürler. Taliban yönetiminde halifenin görevini "Emirul Müminin" üstlenir ve ona biat ve itaat esastır. İkinci ortak noktaları, Emri Bil Maruf ve Nehyi Anil Münker kurumudur. Bu kurum dini emirleri Müslümanlara emretmede tam yetkiye sahiptir.

Bu kurumun kurulması İbni Teymiye'nin görüşüne dayanmaktadır. İbni Teymiye'ye göre İslam Devleti'nin en önemli görevlerinden biri Müslümanlara iyiliği emretme ve kötülüklerden sakındırma görevidir. Bu kurumun varlığı ve çalışması Vehhâbîlik'te de bir esastır (Meşkur, 1997, s. 87). Selefilik-Vehhâbîlik ile Taliban'ın ortak noktalarından bir diğeri de akılcılıktan daha çok nakilciliğe önem vermeleridir. Taliban da Selefî-Vehhâbîler gibi dini metinlerin yorumuna ve daha doğrusu teviline önem vermemektedirler. Taliban'ın Buda heykelini kırdıklarına, UNESCO'nun 'akıllı politika izleyin ve tarihi eserleri kırmayın' tepkisine karşı, kurucu liderleri Molla Muhammed Ömer: "bizim akıl ile işimiz yok, bize İslam ne emrettiğiyse onu yerine getiriyoruz" cevabı akla önem vermemelerini göstermektedir (Dehkan, 2000, s. 16).

Diğer bir ortak noktaları, kültürel mirasların ve mezarlıkların putperestlik ve şirk koşmaya sebep olacağından yıkılmalarıdır. Mezarlıkları ve heykelleri yıkmak ve tahrip etmek Selefilik ve Vehhâbîlik için de temel esastır. Taliban heykel dikmeyi ve kabir ziyaretini şirk olarak nitelendirmişler bu nedenle eski Buda heykellerini yıkıp kırmışlardır (Müjde, 2003, s. 92).

Taliban’ın Selefilik-Vehhâbîlik ile olan ortak noktalarına baktığımızda onların Selefilik-Vehhâbîliğin etkisi altında kaldıkları belli olmaktadır. Taliban’ın etkilendiği diğer ekollerden biri Deobend ekolüdür. Deobend Medresesi 1867 yılında Mevlâna Muhammed Kasim Nanutuy (1832-1879) ve Mevlâna Raşit Ahmed Ganguhi (1828-1903) ve birçok din âlimleri tarafından Hindistan’ın kuzeyinde bulunan Deobend bölgesinde kurulmuştur. Bu medreseden mezun olanlar Deobendi yani Deobendli deniyor. Deobend ekolü Vehhâbîlik anlayışına yakındır (Asadi Kasimi, 2000, ss. 447-465). Deobend Ekolü’nün kurucularından Raşit Ahmet Ganguhi, Vehhâbîliğin inançlarını doğruluğunu söyler ve Muhammed bin Abdüvehhab’i şirk ve bidat ile iyi mücadele ettiğini ifade eder (Asadi Kasimi, 2000, s. 337).

Taliban’ın en çok etkilendikleri ve medreselerinde eğitim aldıkları ve Taliban’a çok sahip çıkan ve onlara her türlü maddi ve manevi desteği sağlayan Pakistan İslam Âlimler Cemiyetidir. Bu cemiyet Vehhâbî âlimler tarafından Beşir Ahmed Osmani liderliğinde 1945 yılında Pakistan’da kurulmuştur. Bu cemiyet itikadi olarak İbn Teymiye ve Vehhâbîlik akımına mensupturlar (İmami, 1999, ss. 98-99). Taliban’ın bu cemiyetle ilişkisi iç içedir ve çok ciddi bağlılıkları söz konusudur. Cemiyete bağlı iki önemli medrese vardır. Biri, cemiyetin lideri olan Mevlâna Fazlurrahman’ın kurduğu Feyzül Ulum medresesidir ki, Taliban’ın birçok lideri bu medresede eğitim almışlar ve Vehhâbîliği bu medresede tanıyarak etkilenmişlerdir (Esmatullahi, 1999, s. 38). İkinci önemli medrese, Pakistan Hakaniye Medresesi’dir. Taliban’ın kurucu lideri olan Molla Muhammed Ömer bu medresede okumuştur.

Bu medrese Taliban’ı Afganistan cihadı için en çok terbiye eden medresedir. Bu medrese en katı cihat anlayışına sahiptir. Molla Ömer medresenin kurucusu ve

hocası olan daha doğrusu Taliban'ın fikir babası olan Mevlâna Samiulhak ile her zaman ilişkisini korumuştur (Mukallit, 2000, s. 19). Taliban'ın eylemlerinden ve uygulamalarından ve Selefîlik-Vehhâbîlik ile olan ortak ve benzer noktalarından ve Pakistan'ın en katı cihatçı eğitim veren medreselerinde aldıkları eğitimlerden anlaşılıyor ki, Taliban, katı bir din anlayışına sahiptir. Taliban'ın bu anlayışları sonucunda, uyguladıklarından birkaç tanesini örnek vermek yerinde olacaktır. Taliban döneminde, yasak olanlar: şarkı söylemek ve dans oyunları, erkeklerin sakallarının kesmeleri, kadınların okuması ve çalışması, beş vakit namazın camilerde kılınmasının zorunluluğu, fotoğraf ve resim çekmek, kadınların mahremi olmadan dışarı çıkmamaları, yabancı giysilerin giyilmemesi, sinemaların yıkılması ve sinemaların yasaklanması, heykellerin kırılması, televizyonların yasaklanması gibi uygulamaları söz konusuydu (Paykar, 2022, s. 155).

3.2.4. Eğitimli Kişilerin Ülkeyi Terk Etmesi

Taliban 1996 yılında Panjşir ilçesi (daha sonra bu ilçe vilayet oldu) dışında Afganistan topraklarını ele geçerek Afganistan İslam Emirliği adı altında devleti kurdular. Bahsettiğimiz gibi Taliban iktidarında anayasa Kuran ve Sünnet kabul edildi. Güç ayrılıkları söz konusu değildi. Milli Meclis yoktu. Devlet teşkilatlarında Halife olarak Müminlerin Emiri devlet başkanı ve ondan itaat vacipti. İnsan hakları, demokrasi ve düşünce özgürlüğü, Taliban iktidarında söz konusu değildi. Taliban yönetimi mollaların yönetimi idi. Amaçları Allah'ın dinini uygulamak ve Hz. Muhammed'in getirdiği şeriatına tabi olmaktı. Taliban'ın gelmesiyle, Afganistan halkını en çok etkileyen kadınları çalışmaya izin verilmemesi ve kızlara okulların kapılarının kapatıldı. Kız çocuklarını okutmak isteyenler tek çareyi ülkeyi terk etmekte buldular. Bununla da kalmayıp yıllardan beri süren iç savaş sonrasında da Taliban'ın sıkı ve katı yönetiminden rahatsız olanlar, can ve mal güvenliğinden tedirgin olanlar, çoğu kişilerin işten ayrılışı ve yerlerine mollaların istihdam edilişi Taliban karşıtlarının işkence edilmesi, demokrasi ve düşünce özgürlüğünün olmayışından ötürü ülkeyi terk etmeye başladılar. Daha çok Pakistan ve İran'a sığınmışlar bu ülkelerden diğer ülkelere gitmeye çalışmışlardır (Kakar, 2011, s. 142).

3.2.5. Kavimler Arası Anlaşmazlıklar

Afganistan’ın nüfusu ne kadar olduğu belli değildir. Çünkü senelerdir nüfus sayımı yapılmamıştır. Afganistan’ın Ulusal İstatistik ve Bilgi İdaresinin 2021 yıllık raporuna göre Afganistan’ın tahmini nüfusu 33.6 milyondur (Celil, 2021). Afganistan farklı etnik grupların yaşadığı bir ülkedir. Afganistan’da 55 farklı etnisitenin olduğu söylenmektedir. En çok olanı Peştunlar, Türkler (Özbekler ve Türkmenler), Tacikler ve Hazaralardır (Begzad, 2014, s. 4). Taliban Hareketi’nin arasında Özbekler, Tacikler vd. olmasına rağmen kurucular ve yöneticilerin çoğu Peştunlar’dan oluşmaktadır.

Taliban Hareketini kuran 29 kişiden sadece iki kişi Peştun kökenli değildir. Taliban’ın dayanaklarından en önemlisi Peştun etnik kimliğidir. Taliban için Peştunvali olmak esastır. Peştun kültürü Taliban Hareketi içerisinde ağır basmaktadır. Peştun kabilecilik geleneği Taliban’ın siyasal örgütlenmesinde en önemli unsurdur. Geleneksel kabile şurası olan “jirge” meclisinde verilen kararlara uyarlar. Peştunlar için jirge çok önem taşımaktadır. Peştun kültürüne ve geleneğine çok bağlı oldukları için diğer kavimlere sıcak bakışları fazla sıcak değildir. Bazı durumlarda Taliban’da dini bağın önüne etnik bağın geçtiği durumlar olur. (Katılmış & Güven, 2022, s. 115).

Taliban’ın Peştunculuk anlayışı ister istemez diğer etnik grupları iktidarın dışında tutmuş ve onların Taliban yönetimine karşı olmasına sebep olmuştur. Taliban 1996 yılında Afganistan’ın büyük çoğunluğunu ele geçirince Hazaralar’ın siyasi lideri olan Abdul Ali Mezari’yi anlaşmak için Kabil’in Çar Asyab bölgesine davet ederler, Mezari de daveti kabul ederek gelir ve Taliban kendisini tutuklar; ertesi gün Mezari’yi idam ederler. Böylece Taliban ile Hazaralar’ın arası daha çok açılır ve aralarında özellikle Belh-Mezar-i Şerif’te çok ciddi savaş olur iki taraftan da çok kişi ölür (M. R. Ziyayi, 2010, ss. 49-51). Taliban sadece Hazaralar değil aynı zamanda Raşit Dostumun liderliğinde Özbekler ve Rabbani ve Ahmet Şah Mesut liderliğinde Taciklerle de savaş verdiler. Bu savaşlarda ölenlerin sayısı tam belli değildir (Raşit, 2000, s. 126). Aslında Afganistan’ın iç savaşı gibi kavimler arası bir

savaş söz konusuydu. Bu savaşların temelinde iktidar mücadelesi ve etnik nedenler yatardı ve sadece Hazarlarla Şiiilik mezhebi söz konusuydu diyebiliriz.

4. Afgan ve Arap Olgusunun Ortaya Çıkışı

Afganistan'da Selefilik anlayışının bir sonucu, Sovyetlere karşı cihat için Afgan-Arap birleşiminin ortaya çıkışıdır. Sovyetlere karşı cihat amaçlı Mısır, Ürdün, Sudan, Suudi Arabistan, Yemen, Libya, Irak'tan Pakistan'a geldiler ve Pakistan Ordusu tarafından eğitilerek cihat için Afganistan'a gönderildiler ve Afgan mücahitleri grubuna katıldılar (Müjde, 2003, s. 2). Afganistan'a Arapların cihat etmek için gelmesine neden olan kişi Abdullah Yusuf Azzam'dır. Azzam 1941 yılında Filistin'de dünyaya gelmiş, gençlik yıllarında Filistin'den çıkarıldıktan sonra Kuveyt ve Ürdün'de muhacir olarak yaşamıştır. Azzam ilköğrenimini Umman'da almış ve 1964 yılında Şam Üniversitesi İlahiyat fakültesinden mezun olmuş ve aynı yılda Müslüman Kardeşler Örgününe katılmıştır (Roy, 2011, s. 100). Doktorasını İslam Hukuku alanında El- Ezher Üniversitesin 'de 1973 yılında tamamlamış ve 6 günlük Arap-İsrail savaşına da katılmıştır. Bundan sonra 7 yıl Ürdün'de eğitim vermiş ve bu sırada Selefilik Cihat Hareketini kurmuştur (Müjdedi, 2007, s. 29).

Azzam küresel cihadın fikir babası olarak kabul edilir. Aşırı din anlayışı ve katı cihat söylemlerinden ötürü Ürdün devleti onu sürgün etmek zorunda kalmıştır. O Suudi Arabistan'a geçerek 1981 yılında Malik Abdulaziz Üniversitesin 'de eğitim vermeye başlamıştır. Uzun zaman geçmeden Suud ailesinin istişaresi ve desteği ile Hicaz Selefi cihat anlayışını yaymak için Pakistan'a gitmiş, İslamabad İslam Üniversitesine eğitim verirken Afganistan mücahitleri ile tanışır (Müjdedi, 2007, s. 30). Abdullah Azzam öğretimi bırakarak Pakistan Devleti'nin desteği ile Afgan-Arap cihatçıların liderliğini üstlenmiş ve 1984 yılında Arap mücahitlerini Sovyetlere karşı savaşmak için "*Hizmet Okulu*" kurmuştur. Bu okulda, savaşacak kişilere askeri eğitim vererek Afganistan'a cihat için gönderiyormuş (Sucadi, 2009, s. 316). Abdullah Azzam, Afganistan cihadını, Arap dünyasına tanıtmak amacıyla *el Cihat* adında bir dergi çıkarmış ve aynı şekilde Afganistan "*Cihadında Rahman Ayetleri*" adında bir kitap da yazmış, dergi ve kitabında daha çok İbn Teymiye ve Seyyid Kutup'un

görüşlerine yer vermiştir. Böylece Selefilik cihat anlayışını Afganistan’ın Sovyetlere karşı savaşında gençlerin arasında yaymış oldu (Müjdedi, 2007, s. 29).

Afganistan’ın Sovyetlere karşı cihadın fikir babası olarak Abdullah Azzam ve onun destekçisi olarak Bin Ladin kabul edilir. İkisi birlikte Sovyetlere karşı tüm Müslümanları ve özellikle Arapların organize edilmesine sebep olmuştur (Kakar, 2011, s. 193). 1982-1992 yıllarında 100 bin savaşçının Afganistan’a Sovyetlere karşı CIA ve İSİ’in desteği ile askeri eğitim vererek Afganistan’a gönderdikleri iddia edilir (Raşit, 2000, s. 265). Sovyetlere karşı istekli Arap cihatçılarının liderliğini yapan Azzam’ı, Filistinli ve Hamas’ın kurucularından olduğu sebebiyle İsrail Ulusal İstihbarat Teşkilatı (MOSSAD) endişelenerek Amerika’ya Arap mücahitlerin liderliğini yapmak için Suud Ailesinden bir güvenilir kişinin, Azzam’ın yerine getirilmesini önermiştir. Amerika’nın isteğini Suudi Arabistan Kralı kabul etti ve Suudi Arabistan Devleti’nin istihbarat başkanı olan Türki Faysal el Suud Usame Bin Ladin’i Pakistan’a götürerek Suud Ailesi’nin en yetkili temsilci olarak Arap Mücahitlerinin lideri olarak Afganistan ve Pakistanlılara tanıtmıştır.

Azzam ile Usame bin Ladin arasında Arap Mücahitlerinin liderliği konusunda anlaşmazlıkların yaşandığı sırada, Abdullah Azzam iki oğluyla beraber Pakistan’ın Peşaver şehrinde 1989 yılında bir suikast ile öldürülmüştür (Müjdedi, 2007, ss. 31-32). Azzam ile Usame bin Ladin’in arasındaki en büyük ihtilaf, Hizmet Okulu adına Afganistan cihadı için toplanmış paraların nasıl ve ne tür masrafı konusu olduğu söylenir. Azzam toplanan paraların Afganistan cihadına masraf olmasından yana olduğunu ve intihar saldırılarının günahsız insanların ölümüne neden olmasından dolayı dinen caiz olmadığı yönünde fetva verdiğini ancak bu fetvayı Usame bin Ladin’in kabul etmeyerek onu öldürdüğü de ifade edilir (Kakar, 2011, ss. 199-200).

Abdullah Azzam’ın ölümünden sonra Arap Mücahitlerin liderliğini Usame bin Ladin üstlendi. Azzam’ın kurduğu Hizmet Okulu’nu ortadan kaldırarak yerine “*Ensar el Mücahidin*” kurumunu kurdu ve 1998 yılında arkadaşlarıyla birlikte Azzam’ın görüşüne dayanarak “*Kaide ‘ül Cihat*” örgütünü kurdu (Kakar, 2011, ss. 196-197). Bu örgütün amacı, Arap kökenli Afganistan’ın Sovyetlere karşı savaşına katılacak olanlara yardım etmektir. Yabancı mücahitler (43 ülkeden) 1982-1992

yıllarında Pakistan'ın Peşaver ilinde El Kaide'nin askeri merkezine toplanıp Afganistan'a gönderilmiştir (Müjde, 2003, s. 42).

Sovyetlerin Afganistan'dan çıkışından sonra 1992 yılından Dr. Necibullah'ın başkanlığındaki Sovyetlerin desteklediği komünist hükümeti yıkdı ve Afganistan mücahitleri Pakistan'ın Peşaver ilinde bir araya gelerek Afganistan'da bir İslami Devletin kurulacağına ve seçimin gerçekleşeceğine ve geçici olarak 3 aylık süre ile Sebğatullah Müjdeddi'nin başkanlığında anlaşılabilir ancak kendi aralarında anlaşamadıkları için savaşlar başladı. Sovyetlere karşı savaşan ve İslam Hilafetini kuracak olan Araplar ortada kaldı, bir kısmı cihat amaçlı Tacikistan, Çeçenistan ve Azerbaycan'a gittiler ve bir kısmı Afganistan'da İslam Devletine karşı savaşanlarla birleşerek savaştilar (Beniş, 2009, s. 253)

Amerika ve müttefikleri El Kaide Örgütü'nü kendi çıkarlarına tehdit olarak algılamış ve Arap savaşçılarının Afganistan'dan çıkmasını istemiş eğer çıkmazlarsa tutuklanacaklarını bildirince, Usame bin Ladin ve arkadaşları Sudanlı Hasan et-Turabi'nin daveti üzerine Sudan'a gitmişlerdir (Sucadi, 2009, s. 317). Afganistan'da Sovyetlerin çıkışından sonra mücahit siyasi liderlerin İslami devletin kurmaya başarılı olamadıklarından dolayı Pakistan ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle Taliban 1994 yılında Afganistan'ın büyük çoğunluğunu ele geçirerek Afganistan İslam Emirliğini kurdular. Taliban'ın lideri Molla Muhammad Ömer Usame bin Ladin ile Pakistan'da tanıştıyordu ve Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesiyle Usame bin Ladin ve arkadaşlarını Sudan'dan tekrar Afganistan'a getirdi (Müjde, 2003, s. 67) Böylece Taliban ile El Kaide Örgütü'nün birleşmesiyle Usame bin Ladin maddi imkânlarından dolayı Taliban içerisinde etkisini artırdı. Hem Taliban'ı maddi olarak destekledi hem de Taliban içinde benimsenmeye başlandı (Esmatullahi, 1999, s. 288) Böylelikle Usame liderliğinde Selefi cihatçılar tekrar Afganistan'a gelmiş oldular ve Taliban ile 11 Eylül saldırılarına kadar Taliban'a karşı savaşanlarla savaştilar.

SONUÇ

Afganistan Ehli Sünnet toplumunda, Selefilik anlayışının ortaya çıkışı, Afganistan Ehli Sünnet toplumunda fikir, itikadî ve fihkî konularda tartışmalara ve ayrışmalara neden olmuştur. Selefî âlimler, Ehli Sünnet olan Tasavvufî fırkaları, ehli bidat ve hurafeci olarak görmüşlerdir. Onların doğru yolda olmadıklarını söyleyerek Selefilik anlayışının doğruluğunu iddia etmişlerdir. Halk içinde ve özellikle eğitim kurumlarında nüfuz ederek Maturîdîlik inancının akılcı diye halkın ve özellikle gençlerin inançlarını değiştirerek Maturîdîlik’ten uzaklaştırmaya çalışmışlar.

Seleflerin Afganistan’daki varlığının bir diğer sonucu da Taliban Hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu askeri, fikri ve siyasi hareketin dini anlayışı, Deobend okulunun anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışa Pakistan’ın dini medreselerinde eğitim alarak sahip olmuşlardır. Maturîdîler, devleti ve hilafeti dinin furuatından sayarlar ve şeriatın uygulanması için İslam sistemini vacip olarak görürler. Onlara göre, fesat, fitne ve kargaşa yüzünden devlete karşı çıkmak caiz değildir ve dini âlimler İslami Hükümdarlara öğüt vermesi gerekir. Ancak Taliban, Deobend Selefilik anlayışının etkisiyle Maturîdîler’in anlayışları ile karşı karşıya kalarak, Sovyetlerin çıkmasından sonra kurulan Afganistan İslam Devletine savaş ilan ederek Afganistan’ın büyük birçoğunu ele geçirdiler ve Afganistan İslam

Emirliğini kurdular. Kendilerinden İslami yorumlayarak İslam Emirliği adı altında devlet kurdular.

Afganistan'da Taliban'ın 5 senelik iktidarı, siyasal, mezhebi ve sosyal sonuçlar da beraberinde getirmiştir. Bu sonuçlardan en önemlileri, iktidarı Peştonlaştırma, siyasi ve sivil kuruluşları yok etme, mezhepsel sorunlar ve kavimler arası anlaşmazlıklardır ve en önemlisi El Kaide Örgütü ile birleşip ABD'ye meydan okuyarak 11 Eylül saldırısını gerçekleştirdiler ve saldırı sonucunda ABD ve NATO Afganistan'a girdi. Afganistan'da Selefilik anlayışının getirdiği diğer yıkıcı sonuç, Afgan- Arap cihatçılarının Sovyetlere karşı savaşmak için Afganistan'a gelip Selefilik inancını yaymalarıdır. Bu inanç dünyada en makul devlet sisteminin hilafet olduğunu savunurdu ve bu amaçla savaşlılardı. Bunlar Hz. Muhammed'i *s.a.v.* kendilerine örnek alırlardı ve onların düşünce ve siyasal sistemleri tüm ülkeleri kapsayacak düzeyde çok genişti. Bunlar demokrasiyi İslami hükümlere aykırı görerek halkı cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimlerine katılmayı yasaklar ve hilafetin kurulması uğruna savaşı meşru bir yol olarak gördüler. Ama Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti bunların ülkede çalışmasını yasaklayarak devlete karşı olan şebekelerinden ve El Kaide'nin kolundan saymıştı. Bunların faaliyet, çalışmaları ve davranışlarını Afganistan halkının kültürüne aykırı kabul etmişti nitekim Ehli Sünnet âlimleri de bu kitlenin inançlarını İslam ve Sünnete aykırı ilan etmişlerdi. Fakat Taliban 2021 yılında ikinci kez ABD ve NATO'nun çekilmesiyle tekrar Afganistan'ı ele geçirdi ve İslam Emirliği Devletini kurdu.

KAYNAKÇA

- Afgani, S. el S. (1995). Cuhud-i Ulema -i el Hanefiyye fi İptali Akaidu el Kuburiyye (3. bs). Darul Samii.
- Ahmadi, A. (2011). Dini, Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi [Yayımlanmamış (Yüksek Lisans) Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Asadi Kasimi, U. (2000). Darul Ulum Deobend Hint: Akademiyeyi Şeyhul Hint. Darul Ulum Deobend.
- Bahadiri, K. A. (2009). Keşful Kubur ve Şuhdat-i Ruhani az Dedgah-i İslam ve Buzurgan-i Dini Mubin (2. bs). Aksa.
- Begzad, R. (2014). 11 Eylül Sonrası Afganistan'da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü [Yayımlanmamış (Yüksek Lisans) Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belhi, N. vd. (1892). El Fetaval Hindiyeye Fi Mezhebil İmamil Azam Ebi Hanife En Numan (2. bs). Darul Fikir.
- Beniş, M. V. (2009). Afganistan-i Maasir Çaleş Saman-i Siyasi (1. bs). Merkez Mutaliat ve Tahkikat-i Rahburdi Afganistan.
- Celil, R. (2021). Nüfuz Afganistan der Sali 1400 (2021). Etilaatroz.
- Dehkan, Dr. M. (2000). İslami İnkilabi Ru der Ru ba İrticayi Talibani. Etilaat.
- Esmatullahi, M. H. vd. (1999). Ceryan-i Pur Şitab Taliban. Naşr-i Beynel Muleli el Huda.
- Evkuran, M. (2015). Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Bir Hareket Olarak Selefilik- Selefi İdeoloji ve İslam Dünyasındaki Etkileri Üzerine Bir Analiz. İlahiyat Akademi, 1(1-2), 71-90.
- Eyyubi el Kandahari, M. U. (t.y.). Seyful Kandahari ala Unukul Selefi (1. bs). Mektebehu Ehlu Sünne vel Cemaat.
- Fermaniyan, M. vd. (2016). Selefiyye az Guzeşte ta Hal (1. bs). Danişgah-i Edyan ve Mezahip.
- Ferzan, A. Ş. (2010). Afganistan az Hükümeti Mücahidin ta Sukutu Taliban (1. bs). Aheng Kalem.
- İmami, H. (1999). Afganistan ve Zuhuri Taliban. Şab.
- Kadiri, M. M. (2012). Akaidul Müslimin fi İslah-i Akaidul Münkirin (1. bs). Naşr-i Refah.

- Kakar, M. H. (2011). Safari be Vatan, Taliban ve Bunyad Garayi İslami, Tercüme Sultan Ahmed Bahin (1. bs). Naşr-i Şirketi Kitabı Şah Muhammed.
- Katılmış, C., & Güven, M. E. (2022). Taliban'ın Gerçekliğinin Kurucu Zemini: "Biz" ve "öteki" Oluşumu. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(23), 107-120.
- Meşkur, M. J. (1997). Seyri Kelam der Farki İslam. Şark Evvel.
- Mosevi, S. J. (2020). Tasavvuf der Afganistan Maasir. Naşr-i Kitabı Taha.
- Mukallit, D. (2000). Medreseyi Hakkani Hastgahi İlmi ve Dini Taliban, Tercüme Muhammed Bahir. Tercüman Siyasi, 39.
- Müjde, V. (2003). Afganistan ve Paş Sal Saltahi Taliban (1. bs). Naşr-i Ney.
- Müjededi, Ş. A. S. (2007). Lamhat-i Sarnaveştaz (1. bs). Matbia-yi Sanati ve Tabaati Ahmed.
- Nawab, E. H. (2019). Payamad Hayi Siyasi ve İctimayi Huzuru Salafiyen Der Afganistan. Puzuhush Nameyi Mezahibi İslami, 6(11), 79-100.
- Nurzayi, M. İ. (2010). Tasavvuf ve Çegunegi an der Afganistan (1. bs). Şariat.
- Paykar, K. (2022). Az Nahustin Cumhuriyet ta Duvumin Emarat (1. bs). Encümen Daniş.
- Raşit, A. (2000). Taliban, İslam, Neft ve Baziyi Buzurg Cedid, Tercüme: Asadullah Şefayi ve Sadik Bakiri. Semurgh.
- Roy, O. (2011). Afganistan az Cahad ta Canghayi Dâhili, Tercüme: Ali Âlimi Kermani (1. bs). Naşr-i İrfan.
- Sucadi, S. A. (2009). Guftiman-i Cahani Şudan ve İslami Siyasi der Afganistan (1. bs). Kum: Danişgah-i Mufid.
- Şefii, N. (2010). Baz Tavlid Kudret der Afganistan: Tabyin Kudret Yabi Taliban. Mutaliaat Avrasyayı Merkezi, 3(2), 107-118.
- Şerzad, E. M. (2014). Taliban der Puşt-i Nekab: Razi Zuhur, Razi Sukut, Muamayi Baz Tavvalud (3. bs). Naşr-i Saed.
- Zahidi, S. (2012). Mazi Estimrari (1. bs). Neşr-i Abid.
- Ziyayi, M. A. N. (2011). Akideyi Mezhebi Hanefi (1. bs). Ahrari.
- Ziyayi, M. R. (2010). Hazaraha der İskandinavya (1. bs). Wahdet Bahş.